

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Znaczenie środowiska szkolnego w zapobieganiu przemocy i agresji w szkole

Author: Eugeniusz Szymik

Citation style: Szymik Eugeniusz. (2009). Znaczenie środowiska szkolnego w zapobieganiu przemocy i agresji w szkole. "Nauczyciel i Szkoła" (2009, nr 3/4, s. 111-131).

Uznanie autorstwa - Bez utworów zależnych Polska - Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Znaczenie środowiska szkolnego w zapobieganiu przemocy i agresji w szkole

Artykuł jest oparty na analizie badań przeprowadzonych na zlecenie Ministerstwa Edukacji w roku szkolnym 2007/2008. Poszczególne hasła zostały opracowane na materiale konkretnej szkoły, szczególnie rubryki: 3 „Podejmowane sposoby przeciwdziałania” i 4: „Propozycje bezpieczeństwa w szkole...”.

Badania przeprowadzono w Szkole X, w skład której wchodzi: szkoła podstawowa oraz gimnazjum, dlatego warto przybliżyć charakterystykę występującego w nich zjawiska przemocy i agresji.

Szkoła podstawowa dokonała diagnozy środowiska szkolnego pod kątem występowania zjawiska agresji i przemocy. Przeprowadzono ankiety wśród uczniów klas I–VI, a na podstawie kwestionariusza „Moje życie w szkole” obliczono indeks przemocy szkolnej i ogólny indeks agresji, przy czym badania te będą kontynuowane regularnie, zgodnie z instrukcją. Identyfikacji zjawiska służyły również rozmowy indywidualne z uczniami, rodzicami i nauczycielami na temat bezpieczeństwa dzieci w szkole i grupie rówieśniczej. Diagnoza potwierdziła występowanie zachowań agresywno-przemocowych. Okazało się, że najczęściej w szkole występują: uderzenia, kopnięcia, wyśmiewanie, zastraszanie, plotkowanie. Jak wynika z diagnozy, miały miejsce pojedyncze przypadki wymuszenia pieniędzy, kanapek, zmuszania do pewnych zachowań, takich jak: noszenie tornistra przez młodszych wiekiem uczniów, przynoszenie do szkoły papierosów. Dokonano również diagnozy miejsc niebezpiecznych w szkole i poza nią (tzw. „Mapa szkoły”).

W miejscach uznanych przez uczniów za niebezpieczne wzmocniono dyżury nauczycieli. Z kolei, aby wzmóc kontrolę poza szkołą, podjęto współpracę z policją.

Należałoby dodać, iż agresja i przemoc nie występują z dużym nasileniem. Zachowania agresywne są znamienne dla niewielkiej grupy uczniów, którzy zostali zdiagnozowani lub są w trakcie diagnozy. Natomiast większych rozmiarów przybiera agresja słowna, bowiem jest ona znacznie trudniejsza do zdiagnozowania i z uwagi na to, że trudno udowodnić winę agresorowi. Działania szkoły mające na celu osłabienie lub wyeliminowanie tej formy przemocy to przede wszystkim zajęcia edukacyjno-wychowawcze, prowa-

dzone w oparciu o programy profilaktyczne. Zajęcia te doskonaliły umiejętności społeczne uczniów oraz kształtują pozytywną komunikację.

Gimnazjum jest szkołą, do której uczęszcza młodzież z dwu pobliskich wiosek. Często na początku roku szkolnego uczniowie czują się zagubieni w nowej sytuacji i zdarza się, że niektórzy przejawiają zachowania agresywne. Dlatego też corocznie pedagog szkolny przeprowadza zajęcia integracyjne w klasach pierwszych, które mają na celu lepsze poznanie się uczniów. Wychowawcy klas organizują również lekcje wychowawcze, podczas których poruszają problem dotyczący agresji i przemocy. Natomiast, jeśli w klasie występuje problem bardziej złożony, wymagający fachowej pomocy, zatrudnia się psychologa z miejscowej poradni. Szkoła współpracuje z różnymi organami władzy: z policją, sądem, kuratorami zawodowymi.

Poniżej zamieszczam w ujęciu tabelarycznym Arkusz zbiorczy (odrębny dla szkoły podstawowej i gimnazjum), który stanowi podsumowanie informacji o stanie bezpieczeństwa w szkole. Został on sporządzony na podstawie rozmów z pracownikami szkoły, przedstawicielami Rady Rodziców i uczniami.

ARKUSZ ZBIORCZY SZKOŁA PODSTAWOWA

Arkusz zbiorczy. Podsumowanie informacji o stanie bezpieczeństwa w szkole/placówce na podstawie rozmów z pracownikami szkoły/placówki, przedstawicielami rady rodziców i uczniami						
	Obszar zagrożeń	Częstość występowania *				Podjęmowane sposoby przeciwdziałania
		1	2	3	4	Propozycje sposobów prawy bezpieczeństwa w szkole, w tym: oczekiwane formy i zakres pomocy
1.	Uczniowie szkoły/placówki podlegają opresji (znęcaniu) i zadawaniu cierpień fizycznych					<p>Założenie monitoringu wewnątrz i na zewnątrz szkoły.</p> <p>Częstsze patrole policji i straży miejskiej wokół terenu szkoły (np. na terenie parku), pogadanki na temat odpowiedzialności za czyny powodujące cierpienia fizyczne.</p> <p>Dodatkowe stanowisko portiera.</p> <p>Zatrudnienie psychologa.</p> <p>Bardziej systematyczna współpraca ze szkołą kuratorów sądowych.</p> <p>Realizacja bogatego wachlarza programów profilaktycznych, spektakli teatralnych realizowanych przy wykorzystaniu środków organu prowadzącego.</p> <p>Większe zaangażowanie rodziców w opiekę nad własnym dzieckiem.</p>

[illegible]

							<p>letnich, rozpoznawania objawów zażywania przez dzieci środków psychoaktywnych.</p> <p>W rażących przypadkach kierowanie uczniów na odpowiednie zajęcia, udzielanie pomocy psychologicznej przez pracowników PPP, kierowanie do specjalistycznych poradni i innych instytucji. [Oferta zajęć pozalekcyjnych, praca świetlicy, organizacji szkolnych, biblioteki stanowi alternatywę wyboru sposobów rozładowania emocji.] Uczniowie biorą udział w spektaklach profilaktycznych wybieranych z ofert teatrów. Pedagog szkolny realizuje program profilaktyczny „Spójrz inaczej”, realizuje zajęcia integracyjne w klasach mające charakter zajęć cyklicznych. Zajęcia specjalistyczne prowadzi pracownicy PPP. Dla uczniów najczęściej pojawiających się w sytuacjach stwarzających zagrożenie odbywają się zajęcia grupy terapeutycznej.</p> <p>Stosowane są również środki dyscyplinujące oraz kary przewidziane w Statucie Szkoły.</p>	
2.	Uczniowie szkoły/placówki podlegają opresji (znęcaniu) i zadawaniu cierpień psychicznych	1	2	3	4	5	<p>Przeprowadzane są:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozmowy dyscyplinujące ze sprawcą, wzywanie rodziców, a w sytuacjach drastycznych – powiadamianie policji 	<p>Zatrudnienie psychologa.</p> <p>Organizowanie spotkań dla rodziców i uczniów prowadzo-</p>

							<p>cji, jak również poinformowanie rodziców i udzielenie wsparcia psychologicznego „ofierze”;</p> <p>- lekcje wychowawcze i apele szkolne we wszystkich klasach nt. solidarności z ofiarami agresji i jej przeciwdziałania;</p> <p>[Szczególnie podkreślany jest problem przemocy psychicznej jako najtrudniejszy do wykrycia i najczęściej powodujący „urazy” u ofiary];</p> <p>- indywidualne rozmowy rodziców z pedagogiem, nauczycielami mające na celu udzielenie informacji o sposobach radzenia sobie z cierpieniem psychicznym u dziecka oraz wskazanie instytucji udzielających w tym zakresie pomocy.</p> <p>Uczniowie biorą udział w spektaklach profilaktycznych oraz programach realizowanych przez szkołę.</p>	<p>nych przez specjalistów, np. psychologa, policjanta, kuratora sądowego.</p>
3.	W szkole/placówce występują zdarzenia o charakterze przestępstwa	1	2	3	4	5	Nie dotyczy	_____
4.	W szkole/placówce występują wykroczenia/przestępstwa przeciwko zdrowiu	1	2	3	4	5	Nie dotyczy	_____

5.	W szkole/placówce występują wykroczenia przeciwko mieniu (do wysokości 250 zł)	1	2	3	4	5	Nie dotyczy	
6.	W szkole/placówce występują przypadki używania:						Wzywianie i informowanie rodziców o paleniu przez dziecko papierosów.	Monitoring szkoły i jej otoczenia. Podniesienie skuteczności dyżurów nauczycieli; zatrudnienie psychologa; spotkania z ciekawymi ludźmi
	a) narkotyków	1 1	2	3	4	5	Przeprowadzanie rozmów dyscyplinujących uczniów z wychowawcą i pedagogiem szkolnym, dyrektorem, higienistką, pracownikami policji i straży miejskiej. Wzmocnienie dyżurów w wybranych miejscach szkoły oraz przy drzwiach wejściowych. Doraźne kontrole straży miejskiej terenu wokół szkoły i informowanie dyrektora szkoły o ewentualnym „przyłapaniu” ucznia na paleniu papierosów.	– z lekarzem, który opowie o zgubnych skutkach nałogu; częstsze patrolowanie szkoły przez straż miejską; patrolowanie terenu wokół szkoły podczas dyskotek szkolnych przez policję.
	b) alkoholu	1 1	2	3	4	5	Z uczniami przeprowadzane są pogadanki na temat zgubnych skutków uzależnień. Na lekcjach plastyki uczniowie wykonują plakaty o tematyce związanej z profilaktyką uzależnień. Przeprowadzanie pogadanek nt. szkodziwości zażywania substancji psychoaktywnych przez wychowawców, higienistkę szkolną oraz nauczyciela przedmiotu: wychowanie do życia w rodzinie.	Uniemożliwianie dostępu małoletnich do używek poprzez skuteczne egzekwowanie przez organy ścigania i zwykłych obywateli przestrzegania zasad sprzedawcy używek prawnie dozwolonych.
	c) papierosów	1	2	3	4	5	Szkoła bierze udział w ogólnopolskich akcjach: „Zachowaj Trzeźwy Umysł”, „Bezpieczna Szkoła”, „Szkoła bez	

							<p>przemocy”, „Szkoła promująca zdrowie”.</p> <p>W ramach małych grantów realizowany był projekt dotyczący zdrowego stylu życia. W szkole odbywają się także Dni Zdrowia organizowane dla całej społeczności szkolnej.</p> <p>Realizowane są zajęcia dodatkowe: wycieczki, rajdy rowerowe, rozgrywki sportowe, wyjazdy do kina i teatru.</p> <p>Uczniowie biorą udział w spektaklach profilaktycznych.</p>	
7. Inne	1	2	3	4	5	<p>Zagrożeniem dla bezpieczeństwa uczniów są również wypadki, które mają miejsce w szkole. Największa urazowość dzieci ma miejsce podczas zajęć wychowania fizycznego oraz przerw. Najczęstszą ich przyczyną jest nieuwaga, bardzo mała sprawność fizyczna dzieci i niska odporność na urazy. Rzadziej mamy do czynienia z działaniem umyślnym, złośliwym.</p> <p>W celu rozluźnienia sali gimnastycznej dla wybranych klas zajęcia wychowania fizycznego odbywają się na basenie.</p> <p>Nauczyciele na pierwszych lekcjach organizacyjnych omawiają zasady BHP, regulaminy korzystania z sali gimnastycznej, boiska szkolnego, korzystania z szatni, z innych pomieszczeń szkolnych.</p>	<p>Naprawa ogrodzenia wokół szkoły, monitoring na zewnątrz i wewnątrz szkoły, modernizacja boiska szkolnego.</p> <p>Zatrudnienie psychologa.</p> <p>Nowa sala gimnastyczna, która rozładowałaby nadmiar uczniów na zajęciach.</p>	

[illegible]

									sprawność wszystkich urządzeń w szkolne oraz usuwane są na bieżąco usterki.	
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--

ARKUSZ ZBIORCZY GIMNAZJUM

Arkusz zbiorczy. Podsumowanie informacji o stanie bezpieczeństwa w szkole/placówce na podstawie rozmów z pracownikami szkoły/placówki, przedstawicielami rady rodziców i uczniami									
	Obszar zagrożeń	Częstość występowania *				Podjęmowane sposoby przeciwdziałania	Propozycje sposobów prawy bezpieczeństwa w szkolne, w tym: oczekiwane formy i zakres pomocy		
1.	Uczniowie szkoły/placówki podlegają opresji (znęcaniu) i zadawaniu cierpień fizycznych	1	2	3	4	5	<p>Przeprowadzenie rozmowy dyscyplinującej ze sprawcą. Wzywanie rodziców, a w sytuacjach drastycznych – powiadomienie policji.</p> <p>Szkoła postępuje zgodnie z procedurami opisanymi w Statucie Szkoły. Uczniowie oraz nauczyciele zapoznani są z instrukcjami postępowania w razie zaistnienia wypadku, regulaminami pracowni, dyżurów, wycieczek. Nauczyciele ponadto odbyli szkolenie na temat zachowania się w przypadku ataku terrorystycznego i zamachu bombowego. Informacje te wywieszone są na gazetkach w każdej sali lekcyjnej. W pokoju nauczycielskim znajduje się segregator zawierający wszystkie obo-</p>		
							<p>Założenie monitoringu wewnątrz i na zewnątrz szkoły.</p> <p>Częstsze patrole policji i straży miejskiej wokół terenu szkoły (np. na terenie parku), pogadanki na temat odpowiedzialności za czyny powodujące cierpienia fizyczne.</p> <p>Dodatkowe stanowisko portiera.</p> <p>Zatrudnienie psychologa.</p> <p>Bardziej systematyczna współpraca ze szkołą kuratorów sądowych.</p> <p>Realizacja bogatego wachlarza programów profilaktycznych, spektakli teatralnych realizowa-</p>		

								wiążące w szkole regulaminy dotyczące bezpieczeństwa. Na korytarzach w gablocie pedagoga znajdują się informacje dotyczące osób, instytucji, numery telefonów, pod którymi uczniowie i rodzice mogą zgłaszać problemy związane z zagrożeniem ich bezpieczeństwem. Dodatkowo uczniowie mają możliwość obaw poprzez skrynkę żądań swoich obaw poprzez skrynkę kontaktową z pedagogiem. Na szkolnych korytarzach wywieszone są plakaty propagujące kampanię „Szkoła bez przemocy”. Szkoła realizuje zadania wynikające ze szkolnego programu profilaktyki, programu wychowawczego i planów pracy wychowawczej klas.	nych przy wykorzystaniu środków organu prowadzącego. Większe zaangażowanie rodzi- ców w opiekę nad własnym dzieckiem.
--	--	--	--	--	--	--	--	---	--

									<p>torem, przedstawicielem policji, kuratorem sądowym;</p> <ul style="list-style-type: none"> - pedagogizacja rodziców dotycząca sposobów przeciwdziałania zachowaniom agresywnym i eliminowania ich przyczyn, odpowiedzialności nieletnich, rozpoznawania objawów zamykania przez dzieci środków psychoaktywnych. <p>W rażących przypadkach kieruje się uczniów do specjalistycznych poradni i innych instytucji.</p> <p>[Oferta zajęć pozalekcyjnych, praca świetlicy, organizacji szkolnych, biblioteki stanowi alternatywę wyboru sposobów rozładowania emocji.] Uczniowie biorą udział w spektaklach profilaktycznych wybieranych z ofert teatrów. Pedagog szkolny realizuje program profilaktyczny „Spójrz inaczej” oraz zajęcia integracyjne w klasach mające charakter zajęć cyklicznych. Zajęcia specjalistyczne prowadzi pracownicy PPP. Dla uczniów najczęściej pojawiających się w sytuacjach stwarzających zagrożenie odbywają się zajęcia grupy terapeutycznej.</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2.	Uczniowie szkoły/placówki podlegają opresji (znęcaniu) i zadawaniu cierpień psychicznych	1	2	3	4	5	Przeprowadzenie rozmowy dyscyplinującej ze sprawcą, wzywianie rodziców – powiadamianie policji. Poinformowanie rodziców i udzielenie wsparcia psychologicznego „ofierze”. Przeprowadzenie we wszystkich klasach lekcji wychowawczych nt. solidarności z ofiarami agresji i jej przeciwdziałania (szczególnie podkreślany jest problem przemocy psychicznej jako najtrudniejszy do wykrycia i najczęściej powodujący „urazy” u ofiary), jak również indywidualnych rozmów rodziców z pedagogiem, nauczycielami mających na celu udzielenie informacji o sposobach radzenia sobie z cierpieniem psychicznym u dziecka oraz wskazanie instytucji udzielających w tym zakresie pomocy. Uczniowie biorą udział w spektaklach profilaktycznych oraz programach realizowanych przez szkołę.	Zatrudnienie psychologa. Organizowanie spotkań dla rodziców i uczniów prowadzonych przez specjalistów, np. psychologa, policjanta, kuratora sądowego.
3.	W szkole/placówce występują zdarzenia o charakterze przestępstwa	1	2	3	4	5	Nie dotyczy	
4.	W szkole/placówce występują wykroczenia/przestępstwa przeciwko zdrowiu	1	2	3	4	5	Nie dotyczy	
5.	W szkole/placówce występują wykroczenia przeciwko mieniu (<i>do wysokości</i>	1	2	3	4	5	Przeprowadzenie pogadanek z rodzicami i uczniami na temat właściwego	_____

[illegible]

1 – nie zdarza się; 2 – pojedynczy przypadek; 3 – dwa, trzy razy w roku; 4 – około raz w miesiącu; 5 – kilka razy w miesiącu

Na koniec warto zamięścić uwagi o sposobach poprawy bezpieczeństwa w szkole, które są rezultatem przeprowadzonej kontroli 20 marca 2007 roku oraz przeglądu szkoły w zakresie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży. Wnioski pokontrolne umożliwiły nauczycielom szkoły podstawowej i gimnazjum opracowanie programu, którego nadrzędnym celem będzie poprawa stanu bezpieczeństwa uczniów na terenie szkoły. Stąd też podjęte zostaną skuteczne działania. Pola działań naprawiających Szkoły X ilustruje poniższa tabela.

PROGRAM NAPRAWIAJĄCY SZKOŁY X

Plan działań naprawiających Szkoły X:

Obszar zagrożenia: agresja słowna

Lp.	Zadanie	Forma realizacji	Odpowiedzialny	Termin	Uwagi
1	Konsekwentne karanie zachowań agresywnych	<ul style="list-style-type: none"> Reakcja słowna nauczyciela na każdy przejaw agresji Rozmowa z dyrektorem, pedagogiem szkoły Konfrontacja z poszkodowanym i jego rodzicami 	Wszyscy nauczyciele, dyrektor, pedagog, inni pracownicy szkoły	Cały rok szkolny (na bieżąco)	Arkusze uwag i spostrzeżeń w pokoju nauczycielskim – przepływ informacji
2	Konsekwentne nagradzanie zachowań prospołecznych	<ul style="list-style-type: none"> Wyróżnianie uczniów na forum klasy, szkoły Przeprowadzenie konkursu „Jestem kulturalny w szkole” Listy gratulacyjne dla rodziców 	Wychowawcy klas, dyrektor szkoły Opiekunowie samorządu szkolnego, pedagog szkolny Wychowawcy klas, dyrektor szkoły	Cały rok szkolny (na bieżąco) Czerwiec 2008 Styczeń i czerwiec 2008	Możliwość nagród rzeczowych
3	Trening kontroli agresji (np. Trening zastępowania agresji Arnolda Goldsteina)	Trening z agresywnym uczniem w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> umiejętności prospołecznych kontroli złości wnioskowania moralnego i wartości 	Pedagog szkolny, pracownicy Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej	W zależności od potrzeb	
4	Podjęcie problemu tolerancji agresji w rodzinie	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznanie uwarunkowań środowiskowych agresji w rodzinach uczniów zapoznanie rodziców z zagadnieniem przejawów agresji 	Wychowawcy klas z pedagogiem szkolnym Wychowawcy klas, pedagog szkolny, psycholog	Wrzesień, październik 2008 Cały rok szkolny (na bieżąco)	W grupie rodziców danej klasy

5	Częste odnoszenie się do pojęć empatii i asertywności	<ul style="list-style-type: none"> Wyjaśnienie pojęć: empatia, asertywność na lekcjach wychowawczych Nawiązywanie do ww. pojęć podczas innych lekcji (odwoływanie się do konkretnych przykładów) Przygotowanie inscenizacji i konkursu plastycznego 	Wychowawcy klas Wszyscy nauczyciele Bibliotekarze, plastyk i pedagog szkolny	Wrzesień, październik 2008 Cały rok szkolny (na bieżąco) Czerwiec 2008	
---	---	--	--	--	--

Obszar zagrożenia: niszczenie mienia

Lp.	Zadanie	Forma realizacji	Odpowiedzialny	Termin	Uwagi
1	Konsekwentne reagowanie na niszczenie mienia szkolnego	<ul style="list-style-type: none"> Uświadomienie rodzicom konsekwencji finansowych za szkody wyrządzone przez ich dzieci Usunięcie szkód przez ucznia (np. naprawa gazetki, umycie ławki, wytarcie podłogi) Wykonywanie innych prac porządkowych na rzecz szkoły po lekcjach Prowadzenie „Zeszytu spostrzeżeń” z dyżurów nauczycielskich 	Wychowawcy klas Wyznaczeni nauczyciele Wyznaczeni nauczyciele Wszyscy nauczyciele	Cały rok szkolny (na bieżąco) Cały rok szkolny (na bieżąco) Cały rok szkolny (na bieżąco) Cały rok szkolny (na bieżąco)	Arkusze uwag i spostrzeżeń w pokoju nauczycielskim – przepływ informacji

2	Tworzenie klimatu odpowiedzialności za majątek szkoły wśród uczniów	<ul style="list-style-type: none"> • Ogłoszenie konkursu pod hasłem: „Jak zmienić naszą szkołę w szkołę marzeń?” • Informowanie o aktach wandalizmu w gazecie szkolnej 	Wychowawcy klas, samorząd uczniowski Opiekun gazetki szkolnej	21 marca 2008	Realizacja pomysłów w zależności od możliwości finansowych szkoły Informacje o wartości zniszczeń na bieżąco przekazywać na spotkaniach z rodzicami
---	---	--	--	---------------	--

Nasuwa się wniosek, iż środowisko szkolne (szczególnie zaś nauczyciele) może odgrywać dużą rolę w zapobieganiu przemocy i agresji na terenie szkoły.

Bibliografia

- Aronson E., *Psychologia społeczna*. Warszawa 1995.
- Gordon Th., *Wychowanie bez porażek*. Warszawa 1994a.
- Gordon Th., *Wychowanie bez porażek w praktyce*. Warszawa 1994b.
- Grochulska J., *Agresja u dzieci*. Warszawa 1993.
- Guerrin S., Hennesy E., *Przemoc i prześladowanie w szkole*. Przeł. J. Rybski, Gdańsk 2004.
- Jak żyć z ludźmi. (Umiejętności interpersonalne). Program profilaktyczny dla młodzieży*. Warszawa 1995.
- Kołodziejczyk A., Czerniewska E., *Spójrz inaczej 1, 2, 3*. Kraków 1993.
- Migała P., *Zaburzenia w zachowaniu uczniów klas VII–VIII i ich uwarunkowania*. Lublin 2001.
- Rumpf J., *Krzyczeć, bić, niszczyć*. Przeł. M. Bacdorf, Gdańsk 2003.
- Surzykiewicz J., *Agresja i przemoc w szkole*. Warszawa 2000.

Summary

A Summary of the article entitled „Importance of school community in prevention of violence in school”.

The introductory part of the paper contains initial diagnosis of school community in terms of the occurrence of violence and aggression in school.

In the basic part, in a table for primary school and gymnasium, prepared on the strength of interviews with school workers, parents' representatives and students, there are ways of prevention come of School Statute, school programme of prevention, as well as educational programme, for instance discussions concerning harmful effects of taking addictive and psychoactive substances, instructions for parents regarding elimination of reasons of aggressive behaviour, school assemblies concerning the issue of discipline in school.

The tables contain suggestions how to improve safety in schools as well as forms and ways of help. For instance monitoring installed inside and outside school, children's and students' participation in preventive programmes, performances, meetings for students and parents with experts: doctors, psychologists, policemen, working officers. The final part of the paper contains suggestions of improving activities in following extents: verbal aggression and destruction of school estate. The arranged activities empower effective actions to improve safety in schools (prevention of violence and aggression). Teachers and school community do figure a lot in the actions mentioned above.